

Ulysses Mohácsnál – továbbgondolva

Brodaricsék

Valahonnan a görög szigetvilágból érkeztek réges-rég a dalmát tengerpartra. Hajóval, és a hajózás a foglalkozásuk is maradt. Előbb kicsiben kezdték, aztán egyre nagyobbban folytatták. Utóbb már nemcsak javították a gályákat, hanem építették, és a saját tulajdonú hajóik nemcsak az Adria vizét szeltek, hanem a Földközi-tengerét úgyszintén. Határozottan jól ment soruk, azonban akadtak közöttük olyanok is, akik új kalandra vágytak, az akkoriban fellendülő folyami hajózás vonzotta őket. Úgy látták, arra érdemes terjeszkedni, abba érdemes befektetni. A népes családból így egyesek kiváltak, majd elindultak északnak. Egy részük Valkóváron, a legutóbbi balkáni háborúban szörnyű időket átélt mai Vukovaron telepedett le. Kimondhatatlan és megjegyezhetetlen görög nevüket valahol otthagyták hátul, a poros úton. Valkóváron már mindenki így ismerte őket (nomen est omen): a Brodaricsok.

Úgy olvasható a *A DÉLI VÉGEKRŐL* regényes irodalomtörténetében, hogy Brodaricsék a Duna partján is folytatták mesterségüket. Hajókat úsztattak, újakat építettek, csak most folyami hajókat, amire nem volt különösebben nehéz átállniuk. Gyorsan megértették az új követelményeket, hogy oda másmilyen vízi járművek kellenek, ha nem is egészen. (Mert például a lyukas sehol sem jó.) Úgyesen ötvözték hozott tapasztalataikat az újakkal, utóbb már valóságos kis középkori gyárak működött lenn a parton. Jó, nevezzük műhelynek, mindenestre ott sorakoztak az állványokon szépen, szemrevalóan a készülő darabok, hogy aztán vízre kerüljenek.

– Vajon pezsgődurranással-e?

– Valószínűleg nem, ám ki tudja.

Szerették és megbecsülték őket a valkóiak, mert derék, szorgos emberek voltak, ráadásul elég sok helybelit foglalkoztattak. Ment a dolog, mint a karikacsapás. Puhafából és keményből egyaránt készültek náluk vízi járművek, az egyszerű csónaktól a nagy, ár ellenében partról vontatott teherszállító uszályokig. (Utóbbiakat némi finomítással a kifejezésen: „szellentőseknek” is hívták viccből, célozva a vontatók erőlködésének némely hangos melléktermékére.) De készültek kecses, evezős-vitorlás naszádok ugyanúgy, elsősorban hadi célokra, és egy olyan modellt is sikeresen kifejlesztettek, amelyik kimondottan személyszállításra bizonyult hibátlanul alkalmasnak. Akár felfelé is a Dunán. Mindössze anyyi, hogy a váltást jelző füttyre a férfi utasoknak, bezzeg, a tenyerükbe kellett sercinteniük, aztán megragadni az evezők végét. – De ezen akkoriban nem cso-

dálkozott senki, sőt, volt olyan, aki kimondottan élvezte, hogy aztán vidáman mesélje boldog-boldogtalannak az ő nagy élményét.

Megjegyzendő, hogy a nőket itt kivételesen kímélték, nekik máshol kellett gályázniuk. Esetleg említésre méltó az itt elmondottakkal összefüggésben, hogy egyesek kivételes tehetséget mutattak az evezésben, valóságos bajnokká fejlődtek, úgyhogy minden hajós örült, ha az illető felszállt hozzájuk. Az egyik neve máig fennmaradt. Így hívták: Weisz Rudolf. Ő volt az a pétervárad kardjavító mester. A későbbi nyomdász.

Egy szép napon aztán – folytatjuk vígan Mohács felé – az történt, hogy a vállalkozás feje, id. Brodarics István vért köpött reggeli köhögés közben a kockás zsebkendőjébe. A doktor előrehaladott tüdőbajt állapított meg nála, ezzel együtt azt az okos dolgot tudta javasolni, hogy menjen arrébb a beteg. Oda, a Tarcál valamelyik lankájára, többé ne strapálja magát, vegyen mély levegőket és igyon sok kecsketejet. Némi gondolkodást követően így is lett. A műhely maradt Valkóváron (hogy később a törökök kezére kerüljön, akik ott a saját szakállukra és elképzelésükre folytatták a hajóácsolást), id. Brodarics pedig fogta magát, elköltözött. Vett egy házat Kamanc felett prima kilátással a Dunára, majd odavitte a családját. – Történt ez akkor, amikor tudomásunk szerint a távolabbi szomszédságban még nem működött az a belcsényi cementgyár, amelynek cementjéből Budapesten majd a maga legendás oroszlánjaival a híres Lánchíd is felépül.

Nem tudjuk pontosan megmondani, vajon ekkor, az odahurcolkodás idején élt-e már a mi kanyargós, mégis lendületesnek tűnő történetünk szempontjából legfontosabb szereplő, ifj. Brodarics István azzal a kocsiderék hangos testvérével együtt, akiknek a lármaival még ma is oly szívesen eljátszogat a rég bezárt, visszhangos kőtörő. Vagy ő már Kamancon született, netalán pont ama virányos mezőcskén (Poljánán), ahol bizonyos források szerint éppen arra járó édesanyját elkapták a szülési fájdalmak. Végül is nem fontos. Lényeg az, hogy az apja valahonnan ismert egy katolikus papot, aki ismert valakit, egy rámenős cincár szakácsot, aki ismerte a pécsi püspököt, aki utóbb segített a gyermekben, amikor annak eljött a megfelelő ideje. Ezen az úton és módon került a mi Brodarics Pistánk Páduába, hogy ott szerezzon kánonjogi doktorátust 1506-ban.

Róla fennmaradt, hogy nagyon sok vallásos szöveget elolvasott, szinte képtelen mennyiséget, ugyanakkor korlátlanul tudott bármelyikből bámulatos pontossággal idézni. Miként megmaradt az is, hogy kedvenc szórakoztató világi olvasmánya az *Iliász és Odüsszeia* volt. Mindkét eposzt fejből fújta, játszi könnyedséggel véste agyába a hexameteret, azonban az igazságnak tartozunk azzal, hogy az *Odüsszeiát* sokkal jobban ismerte eredetijében, mint latinul. Gyakran bosszankodott is ezen. Idegességében a szakállát tekergette bal kezének hosszú mutatóujjára folyton, miközben a kalandos textust bújta, azonban élete végéig nem tudott ezen az egyenlőtlenségen vagy egyenetlenségen jelentős mértékben változtatni. Ahogy ettől a szerinte átkozott rossz szokásától, „az zakáltzintzálás-túll” sem volt képes megválni.

Feljegyezték róla, hogy az *Ulysses*t a Szent Bibliával együtt mindenhová magával vitte, és bújta, amikor csak tehette. Még az árnyékszéken is, miközben némán mozgott az ajka, ezzel együtt a latint gyakorolta. Egy festő így is örökítette meg még messzi itáliai napjaiban, ahogy valahol gubbasztva Homérosz híres

művét olvassa. Csak később javított rajta a megrendelő-modell kifejezett kérésére a hírneves olasz művész, festett a homéroszi ének helyett bibliát a kezébe. Nagy kár, hogy ez a portré Páduában maradt, aztán nyoma veszett. – Nem így ifj. Brodaricsnak – meséli tovább bölcsészkar professzorunk, dr. Bori Imre a délvidéki részével a jugoszláviai magyar irodalom történetének szakavatott megteremtője –, nem veszett nyoma a mi emberünknek, aki csakhamar kanonok Zágrábban, Pécssett prépost, bekerül a királyi kancelláriába, onnan a szerémségi püspöki székhelyre, hogy aztán következzen a püspökinél is kívánatosabban kicsúcsosodó falat ebben a dicső sorban: a királyi kancellária legfelsőbb széke.

Pontosan 1526-ban került a kir. kancellária élére Brodarics István, akinek más neve nem maradt fenn az utókor számára, mint az, amellyel a mohácsi vérszől szülő *Igaz leírását* aláírkantotta.

Ígyen:

Stephanus Brodericus.

Azaz: Brodarics István.

Azaz: Stjepan Brodarić.

Azaz: Stevan Brodarić.

(Több „azazról” nem tudunk, közben persze mindez 1 név.)

Joggal beszélhetünk történelmi vésszel kapcsolatos privát lelki drámáról az ő esetében, mert hát balszerencséjére hiába volt az erős vonzódás a humanizmus iránt, a korabeli viszonyok közötti élénk levelezés Rotterdami Erasmusszal, hiába minden békevágy, amikor megszólaltak a hadikürtök, csatába kellett menni: a hon védelmében a király oldalán. A magyarokra, egyben a keresztény világra súlyos katasztrófát jelentő mohácsi ütközet előtt állítólag úgy heccelte a harcra jelentkező főkancellárját II. Lajos, hogy esetleg megtenné-e azt a szívességet, mielőtt mindenki fűbe harapna, hogy megpróbálná kieszközölni a pápánál az egész sereg szentté avatását. – Ebből is látható, hogy azért mégse lehetett teljesen humor híján Lajosunk, mintegy megérezve a saját rút veszét ugyanott.

Persze, nem futott oda a pápa ölébe Brodarics, hanem elnevette magát, majd kiállt a mezőre, ahol a csata forgatagában egyszer csak azt vette észre, hogy ugyan nem az oroszlánéba, hanem egy török ágyú torkába néz. Szerencsére a golyó bennrekedt a csőben, így megúszta egyetlen gyors hátraarccal, azonban az ott is magánál tartott *Ulysses* az életmentő futás közben elveszett.

Boszporusz felett a félhold felhős

Az *ORTA AVRUPA EDEBIYATI GÜNLERI* nem más, mint: *KÖZÉP-EURÓPAI IRODALMI NAPOK*. Ám hol is? Kérem: Konstantinápolyban. *ORTA AVRUPA*... És mikor? Hát, a megírás pillanatában most, amúgy immár húsz évvel ezelőtt. *EDEBIYATI GÜNLERI*. Európa aortája, vagy mi? Edebijánsan. 2004 őszén, amikor már a Boszporusznál is sárgulnak a levelek, hidegek az éjszakák. Kabátot húznak a magas hidak horgászái.

Lombhullás ide vagy oda, tény: él és virágzik ez az ugyancsak érdekes nyelv, a török. Tele olyan ékezzettel, amitől első pillantásra, jó messziről magyarnak nézhetnek, aztán mégsem az. Érthetetlen szóözön számunkra, miképp nagyjából pél-

Benes László képe

dául a finn. (És fordítva is érvényes, persze...) Ám, itt-ott mintha több hasonlóságot mutatna a török, mint a messzi, hideg, halolaj-illatú finn, illetve a rén-faggyús lapp; csakhogy – valamiért – nem erre, a széles türk vonzerő központja felé gravitált a mi tudományunk. Nem ragadtunk bele a törökmézbe anno. Lehet amúgy, hogy egy álom lassan romba dől. Az északi fény délibábjá szertefoszlik, és akkor marad a török? Egervár ostromlója, legénykéek elrablója, kislánykák megrontója, a gyilkos török, a mohácsi bestia, az örök ellenség. Jumurdzsák, a híres feneketlen Gyomorzsák. Jumurdzsák a rokonunk. Mit szólnak hozzá?

– Na, de ez tényleg nem kérdés – állítja az isztambuli könyvfesztivál egyik szimpatikus, alkalmi taxisa, aki bajszával és egész fizimiskájával erősen emlékeztet Zrínyi Miklósról, mondja erősen tört angolsággal –, hogy a török és a magyar testvérnép, sokat szenvedett együtt a történelem folyamán. – Mondja őszintén ez a gigantikus testnagyságú ember, s hogy szavainak nyomatékot adjon, semmiféle borralalót nem hajlandó elfogadni a magyartól. – Testvérek közt nem illik, véli. Üzmülü-güzümüli, oké, helló. *Fil fajn hír...Meni bux, big bux. Szmól bux...Lájk it!*

És aztán könyvből tényleg van itt bőven. Elképzelném Zrínyit, amint rendet vág közöttük. (?) Nem, elképzelem inkább, amint a *Szigeti veszedelem* fordítása

után kutat. Tenné ezt hasztalan, mert ha valamelyik csücsökben van is itt némi magyar irodalom, akkor ahhoz különleges detektor kellene, hogy megtaláltasson. Nincs, morzsányi sem, inkább az lehet. De van régi orosz, például Dosztojevskijtől *A félkegyelmű*, helyben *Budala* címmel. Van Proust és Joyce – ha jól emlékszem –, az egész joyce-i *ULYSSES* törökül, tán még némi *Finnegan* is? Vagy csak álmodtam? Francia költők, német kortárs prózaírók, Günter Grass természetesen stb. Könyv hátán könyv, mondhatni. Különféle időrétegek a jelenben. És itt van Ivo Andrić is törökül: *Híd a Drinán*. De most nem ez az érdekes.

Mert felettébb érdekes egy másik történet, amelyben az *Ulysses* előkerül Magyarországon, méghozzá Mohácsnál. Evlija Cselebi török történész egyik távolabbi leszármazottjára utal valaki. Nevezetesen egy ankarai prof, aki egy kis mosollyal a szája szegletében előadást tart a népes rendezvényen. A típusában, habitusában Umberto Ecóra meg a szerb Milorad Pavićra emlékeztető tanár úr neve innen nézve részünkről immár a feledés homályába veszett, de arról beszélt ez az ember, hogy Cselebi rokona – kutatásai szerint legalábbis – kinn járt egykor rég a mohácsi csata színterén, ugyanis – a vér nem válik vízzé – könyvet szándékozott írni a török hódításokról, amiben aztán hirtelen halála akadályozta meg. Arról beszélt, hogy ez a rokon egy fura könyvet talált anno, érdekes mód szinte érintetlenül az egyszerű volt harcmezőn. Feltüntetett szerzőt (nem lehetett tisztán érteni, mit mond) – nem ismerte a megtaláló, inkább csak a címet: *Ulysses*. A nyelv pedig akárha angol lett volna, de nem volt benne biztos.

A dolgok aztán itt nem nagyon értek egybe a továbbiakban, innentől már csak találgatni tudunk. Azért is, mert nem hallottuk, pontosabban egyáltalán nem hallottam az előadás summázó végét. Történt ugyanis, hogy az ajtóból, valami óriási defterrel a kezében felém integetett az egyik szervező, hívott ki a folyosóra. Pánikban volt az illető, mert valami váratlan dolog történt a következő fellépővel, s engem kért meg arra, hogy ugorjak be a nekem kijelölt idő előtt, amit meg is tettem.

Részünkről én a kisebb, rugalmasabb kiadók együttműködését ajánlottam ott, Európa kapujában, konkrét műként pedig Háy János *Dzsigiderljenjét*, azaz: *A szív gyönyörűségeit*, amely az *Egri csillagokból* is szépecskén merít, azzal együtt már a legújabb magyar irodalom gyöngyszeme. Mert ugye, mégiscsak: aligha számíthat a mai török olvasóközönség részéről különösebb érdeklődésre Brodarics Istvánunknak az a régi beszámolója a mohácsi ütközetről. Azután ennek is vége lett, taps, elmentünk ebédelni, jó kis szármát meg baklavát enni. – Nem olyan finom szármát, mint a bácskai magyar, de azért megtette.

Magyar ember megette.

Már hazafelé a gépen jutott eszembe a mohácsi *Ulysses*. Igazából meg szerettem volna kérdezni azt a török professzor urat, pontosan hogy is van ez az egész, szerencsétlenségemre azonban ő rögtön az előadása után elutazott Amerikába (nehezen érthető angolját tökéletesíteni?), és én soha többé nem láttam az életben. Legalábbis idáig nem.

Szóval ott a repülőn hazafele jutott ismét eszembe a dolog, közben egyre jobban megtetszett az az elképzelés, miszerint az a török férfiú a Cselebi „klánból” – valamilyen csoda folytán – tulajdonképpen James Joyce *Ulysses*-ét találta meg. Mert miért is ne? Ha egyszer az idő valamiért a könyvön kívül is úgy kezd el

viselkedni, mint teszi azt sok modern regényben. Valamiért hirtelen oda-vissza, előre-hátra folyik, mielőtt visszatérne szokásos irányába, medrébe. És jutott eszembe az evezőbajnok plusz kardjavító mester, Weisz Rudolf, a délvidéki nyomdászati egyik, itt már említett úttörője, aki – mielőtt őt is megtréfálta volna az idő – egy különleges technikáról beszélt, amely örökre tartósítaná az arra érdekesült műveket.

Aztán itt tényleg nem jutottam tovább a gondolatban, mert gépünk váratlanul belerepülhetett valami szörnyű légviharodásba, ugyanis rémisztően rázkódni kezdett, recsegett-ropogott egész testében, ingott-bingott-vergődött-kapaszkodott, hogy rövidesen fentről, a poggyásztartó alól megérkezzenek az oxigénmaszkok. Szerencsére sikerült – miközben a rövidszoknyás, mosolygós légikisasszony is majdnem tótágast állt – visszakanyarodnunk valahonnan távolabbról a reptérre. Végül így jártam én a tervezettnél egygel többször Isztambulban.

A kelták 2 könyve

Ha valahol az internet végtelen tengerén rátalálunk a Balk.hu „ír-ott” szigetére (nehéz kibírni szójáték nélkül Joyce bűvkörében, akármilyen silány is a miénk), majd leülünk egy kicsit beleolvasni, gyorsan rábukkanhatunk bizonyos B. A. Balkanac közelmúlti dublini cikkére.

Ott írja szerző, hogy:

Dublin egyik átlagos, hosszan kanyarodó, így csak enyhén kifli utcájában áll egy bezárt, összefirkált fémredőnyű iroda. Hogy azért találtuk-e zárva, mert éppen vasárnap volt a minap, az Úr 2024. évének „szeptembervégén”, amikor sikerült máshová igyekezve arra járnunk, vagy sem, nem tudjuk pontosan. Mindenestre eléggé elhagyatottnak tűnt. – Mint ami szebb időkre vár?

Helyénvalónak tetszik a kérdés, vetületében annak, ami ott olvasható a lehúzott redőny fölött. Mégpedig az, hogy a Sinn Féin kerületi irodájáról van szó. Valamiféle átmeneti fegyvernyugvásban, talán. Mert aligha történt meg a végső búcsú a fegyverektől. – Itt sem.

A Sinn Féin (Mi magunk) ugyebár egy ír republikánus párt, amely rég ott van az ír parlamentben, és amely mind az Ír Köztársaságban, mind Észak-Írországban aktív, fő célja az utóbbi maradéktalan egyesítése Írországgal. Bár mindig is tagadta összefüggését az Ír Köztársasági Hadsereggel (IRA), a napnál is világosabb, hogy az nem igaz, ezért a Sinn Féint gyakran nevezik az utóbbi politikai szárnyának.

Mindenestre, úgy tűnik, jelenleg egy hosszabb fegyvernyugvási szakasz van érvényben, de hát olyan törekenynek tűnhet a dolog, amilyen törekenyek Joyce feleségének apró porcelánfigurái azzal a sok cuccal, köztük az a kis fehér balett-táncosnő a múzeumbéli vitrinben. Amott hátrébb, a James Joyce Múzeumban, persze. Mi pedig most útban vagyunk a Trinity College és a *THE BOOK OF KELLS* régi-régi, vallásos, evangélikus könyve felé. Meg a világ egyik legszebb, ódon, Harry Potter-beli könyvtára felé.

Annak a Szentháromság-helynek előtte tartottunk még ennél a pontnál, emitt. Előtte annak is, ahol egykor a joyce-i *ULYSSES* legendás központi figurája,

Leopold Bloom rémulten behúzódtott az árkádok alá, vagy valami ilyesmi történt, mikor észrevette, hogy az úton a levakarhatatlan ficsúr, kedves feleségének a szeretője, Bagzó Boylan közeledik feléje. (Ijedelme ne váljék hősi becsületére!)

Érdekes, hogy ezen a ponton találkozott bennünk az írek és az írség négy markáns motívuma, hívó szava, címe-tárgya-neve: egy keresztény vallásos könyv a messzi múltból, ez ugye a Book of Kells, egy modern regény és az ír szabadságvágy két aktív megtestesítője. – Nem rossz kis társaság. Őket/ezeket ismerni kell kezdetnek, ha egyáltalán kicsit is többet akarunk tudni az írekről. Márpedig igen. – Jól el lehet ezeken is gondolkodni, akár egy vérbeli Guinness bár szegletében, a *WHISKY IN THE JAR* részeg öröklágerét hallgatva, amelyben piásan fegyvert fogunk a pénzt számláló valakire. Kocc-kocc!

Aztán: amen.

Mindenképp ide kell írunk, hogy alig van a világon még egy hely, ahol kis híján nemzeti ünnep szintjére emeltek egy hatalmas modern regény hosszú, fikatív cselekménysorát egyetlen nap időkeretébe szűkítő dátumot. Az pediglen 1904. június 16. napja, amikor az irodalmi mű oldalain keresztül bebarangolhatjuk Dublin városát. Csak elsőre tűnhet kuszának és érdektelennek a dolog, másodikra nem, mert akkor már mintegy keressük az ismert színtereket. Közben annyi nyelvi finomság, árnyalat, rejtett célzás, mögöttes tartalom van benne, amennyi kevés műben.

A hosszabb műelemzés itt ezúttal kimarad, azonban érdekes dolog, faktum, hogy a Bloomsday – ír szenzációhajhász sajtótermékben legalábbis így áll – egybeesik azzal a történelmi dátummal, amikor az író első ízben tette magáévá későbbi feleségét, Nora Barnacle-t. Mondjuk, Bronzavonz és Kéjarany után? (A két gyönyörű nevet mi, magyarok Szentkuthy Miklósnak köszönhetjük.). Mi van akkor, ha így? – Erről még a magyar Szombathelyen is, Bloom származási helyén, vagy akár Pesten: szerényebb keretek közt, de megemlékezünk.

A Mi magunkról meg az Ír Köztársasági Hadseregről és hasonlókról jut eszünkbe amúgy az elképzelés, amely a Balkánhoz hasonlítja az írek területét. Az ír nép véres történelmi létét, lényegét – egész földjét. Mihez? Nem annyira sörös, mint inkább puskaporos hordóhoz.

Mohácsi és koszovói vesztés csatával egyébként. Emerre.

Erről beszélünk majd angol barátunkkal később Newcastle környékén, Francis Redvers Jones egyetemi professzorral. Dr. Jones, aki fordítója a mi Radnóti-nak, ahogy a bosnyák Mak Dizdarnak is többek közt, valamikor a háború előtt egy darabig a szarajevói egyetemen tanult. Megtapasztalt ott ezt-azt. Simán egyetért a puskaporos hordó hasonlatával.

Majd koccintunk, akár egy-két ír whiskeyvel épp. Kevés jéggel. Joyce alkalos zsenikolléga emlékére, és mintegy első blikkre egyetértünk abban – miközben az ír Finnegan kocsmadalt hallgatjuk –, hogy tkp. az Ulysses a kelták másik religiózus alapkönyve, és még viszonylag könnyű dolga lehetett a kötetet megtaláló, diplomáciában is jártas derék török férfiúnak Mohácsnál, legalábbis a nyelv felismerésében. Mert például mi van akkor, ha valamiért a *FINNEGAN ÉBREDÉSE* címűt találja meg?

Különböen említésre méltó még, hogy Dublinban sok fordítása tekinthető meg az ír *Ulysses*nek. Egyebek mellett kínai, arab, perzsa japán, szerb-horvát és sok más idegen nyelvű, azonban nincs közöttük a török, pedig létezik. Csak éppen mint ha a hűlt helyét látnánk, elkalandozott volna valahová, mert eleve vérében van neki is az ilyesmi.

Végül is elképzelem az örök, egyik változatában akár török Odüsszeuszt, ahogy a Brodarics kompánia valamelyik szupersikkes tengeri hajójával – Weisz Rudolfal az evezőknél –, Isten erős szelével a háta mögöl, vígan dalolva röpül a Multikulturális-szigetek közt az ő kelta Ithakája felé. Dublin városától délre. Vagy ez már sok lenne? – Talán.

(Mindenesetre a törökkel és a mesemondással összefüggésben lásd e kacskaringós írás legfelülről nézve második bekezdésében említett könyvnek: *A kis jani-csár utazása a Gutenberg-galaxisban* című fejezetét!)